

Олександра Заболотська

(Херсон)

ТЕКСТОТВІРНІ ФУНКЦІЇ ІМПЕРАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

У статті проаналізовано текстотвірні функції імперативних конструкцій, спираючись на когнітивно-нарративні прийоми діалогічності та інтертекстуальності на матеріалі поетичного дискурсу модернізму.

Ключові слова: текстотвірні функції, імперативні конструкції, діалогічність та інтертекстуальність

This article focuses on revealing textual-forming functions of imperative constructions in English poetic discourse.

Key words: imperative constructions, textual-forming functions, dialogue, intertextuality.

Текст є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних учених-лінгвістів (Бабенко Л.Г., Воробйова О.П., Кухаренко В.А., Колегаєва І.М., Тураєва З.Я., Гальперін І.Р.). У світлі сучасної лінгвістики існує безліч трактувань поняття **текст** та визначення категорій тексту. Оскільки в контексті нашого дослідження ми зосереджуємо увагу на художньому тексті, зокрема, поетичному, під текстом ми розуміємо не відображення навколишнього світу, а його інтерпретацію крізь призму художньої свідомості автора та індивідуально-авторського ставлення до світу [3]. Тобто, у сучасній науці текст розглядається як форма репрезентації знань у мові, як складна комунікативна структура, де аналізують: особистість автора з його психологічними, ментальними, соціальними, культурними та національними особливостями; адресата (читача) з його рівнем сприймання; ситуацію (художній простір і час) [4]. Особливий діалогічний характер взаємовідношень тексту і його інтерпретатора, що ґрунтується на концепції діалогічної природи гуманітарного пізнання Бахтіна М.М., зумовив інтерес до дослідження тексту в рамках когнітивної парадигми [5].

Оскільки пріоритетом нашого дослідження є проблема функціонування імперативних конструкцій у процесі творення поетичного тексту, то доцільним буде розглянути й певні принципи текстотворення. Слідом за Бабельюк О.А та Бехтою І.А. вважаємо, що в основі текстотворення лежать принципи, що відбивають основні прийоми текстової будови, притаманні художньо-поетичному стилю мислення певної епохи (модернізму чи постмодернізму). Так в основі постмодерністичного текстотворення лежать когнітивно-нарративні, ідеологічні та семіологічні прийоми [1].

Мета статті – проаналізувати текстотвірні функції імперативних конструкцій, спираючись на когнітивно-нарративні прийоми діалогічності та інтертекстуальності.

При виявленні різновидів текстотвірних функцій ми беремо до уваги категорії тексту. Реалізація текстових категорій здійснюється через вивчення поетичного тексту як цілісного організму та через аналіз функціонування його окремих компонентів, тобто номінативних одиниць.

Явище діалогізації художнього тексту може бути представлено як акт комунікації між адресантом (автором) та адресатом (читачем). Ці основні антропоцентри процесу діалогізації є суб'єктами мовленнєвої художньої комунікації. Таким чином, в основі діалогічної функції лежить реалізація текстової категорії антропоцентричності та прагматичної спрямованості [2].

В основі принципу діалогічності постмодерністського текстотворення покладено три аспекти: соціальний, комунікативний та власне діалогічний. Відповідно до

соціального аспекту, діалог – це форма існування мови, пов'язана з її соціальною природою, яка виявляється повною мірою лише через діалогічну взаємодію. Комунікативний аспект реалізується через діалогічне спілкування, а власне діалогічний – як конкретне втілення мови в її специфічних засобах, як певна мовленнєва структура [1, с. 108].

Традиційно діалогічність визначається як категорія тексту, що характеризує його спрямованість на адресата, підкреслюючи реляційну природу всіх текстів: діалог може відбуватися не лише всередині висловлювання, але й між висловлюваннями, текстами [4].

На відміну від реального діалогу, мовлення персонажа художнього твору є “накладанням” одного комунікативного процесу на інший, які протікають одночасно: комунікації між персонажами і комунікації між автором і читачами. Діалог розгортається в двох планах: внутрішньому і зовнішньому, де внутрішній план – це комунікація “персонаж – персонаж”, а зовнішній – комунікативна лінія “автор – читач”, яка залежить від багатьох компонентів сприйняття, найважливіші з яких – соціально-культурний, етнічний, психологічний [4].

Віршований твір, являючи собою повідомлення (текст), є елементом дійсного чи потенційного комунікативного акту, адже він має свого творця і комусь призначений. Таким чином, поетичний вид комунікації обумовлює наявність імпліцитного автора та імпліцитного адресата, як двох персонажів віршованого твору.

Під діалогічністю лірики у широкому сенсі розуміють характер відношень між автором (ліричним героєм) і масовим читачем-слухачем – ту рису поетичного тексту, що перетворює авторське висловлення в діалог з людством.

Діалогічні стратегії автора можуть бути представлені у вигляді системи дискурсивних маркерів, що позначають зону діалогічного контакту автора і адресата. Вони являють собою лексичні (прикметники, на позначення оцінки), синтаксичні (інтерогативно-респонсивна єдність, заперечні речення, імперативні конструкції, еліптичні речення, окличні речення, звертання) та стилістичні (алюзія, повтор, афоризм) засоби діалогізації тексту [1]. Наказовий спосіб та імперативні конструкції, зокрема, входять до діалогічних маркерів на синтаксичному рівні.

До основних рис художнього поетичного діалогу слід віднести його двоспрямованість, полісуб'єктність та поліфункціональність [6].

Двоспрямованість поетичного тексту свідчить про зворотність процесу діалогізації: автор відправляє повідомлення, читач отримує його, сприймає та реагує на отримання повідомлення у вигляді поетичного тексту. **Полісуб'єктність** полягає у наявності декількох суб'єктів мовлення в процесі діалогізації. Один і той самий засіб діалогізації можна віднести як до мовлення персонажа, так і до автора художнього твору. **Поліфункціональність** виявляється у спроможності поетичного діалогу виконувати декілька функцій одночасно, при цьому основною функцією залишається – створення діалогічних відносин між автором та читачем. Комунікативна функція діалогізації свідчить про наявність особливого виду двосторонньої комунікації, опосередкованого поетичним текстом. Виокремлення комунікативної мети та стратегій автора уможливило визначення прагматичної функції діалогу. Стилістична функція збагачує поетичний текст мовними засобами та стилістичними тропами, що допомагає створювати образну картину світу поетичного тексту та розкрити зміст мовленнєвого повідомлення автора. Текстотвірна функція діалогу конструює цілісність та зв'язність поетичного тексту, зв'язує окремі компоненти тексту у єдине ціле.

Аби наочно прослідкувати виявлення саме текстотвірної функції діалогу, слід звернутися до аналізу віршованих творів.

*A voice said, Look me in the star
And tell me truly, men of earth,
If all the soul-and-body scars
Were not too much to pay for birth.*

Поетичний текст “*A Question*” [7] Р. Фроста вже самою назвою уособлює діалог між автором та читачем. Автор у чотирьох рядках формулює питання, відповідь на яке імпліцитно запропонована читачу. Але питання безпосередньо лунає з вуст певної особи “*a voice*”. Невидима сутність істоти, що ставить питання та її місце знаходження “*in the stars*” уможливує асоціацію з Богом. Саме він, звертаючись до людей “*men of earth*”, просить дати чесну відповідь на досить складне питання. Експлікація реципієнта виявляє комунікативний характер поетичного тексту та номінативна одиниця “*earth*” імпліцитно протиставляється іменнику “*stars*”, що підкреслює міфічну подобу голосу нагорі.

Іншу антитезу окреслено вже безпосередньо у рамках питання “*If all the soul-and-body, scars were not too much to pay for birth*” [7]. Конфлікт душі та тіла лежить в основі метафоричного епітету.

Сполучник *if*, який характеризує дію як можливу та ймовірну, що закладено у його семантиці, разом з дієсловом *were* є мовними операторами атлетичної модальності. Виокремлені оператори впливають на творення змісту не лише для вираження непрямої мови, а для надання наративної відповіді на питання про те, що дійсно життя варте того, аби жити. Імпліцитна відповідь підкреслюється відсутністю знаку питання. Номінативна одиниця “*birth*” – народження актуалізує концепт ЖИТТЯ у поетичному тексті. Натомість лексична одиниця “*scars*” – шрами: відбитки, сліди – об’єктивує порядок з антитезою *soul vs body* та *stars vs earth* концепт БОРОТЬБА. У такий спосіб, реконструюємо концептуальну метафору, покладену в основу поданого поетичного тексту, ЖИТТЯ Є БОРОТЬБА.

Імперативні конструкції “*look me at the stars*” та “*tell me truly*” [7], що побудовані за однаковими принципом V+ Pr + Ad., встановлюють контакт між адресатом та реципієнтом та надають тексту спрямованості на кожного потенційного читача. Використання неозначного артикля “*a*” у назві якраз і говорить про те, що це питання буде іншим у кожного окремого читача, адже досвід та тілесні і душевні рубці життя теж різні.

Отже, діалогічний характер поетичних текстів уможливує комунікацію між адресатом та реципієнтом, та може становити основу текстової будови, оперуючи мовними маркерами у вигляді імперативних конструкцій.

Центральною категорією, з якою зіштовхується сучасний читач поетичного тексту, який вступає у прямиий діалог з художнім текстом та його творцем, є інтертекстуальність. Інтертекстуальність породжує особливий вид діалогічності між інформаційними складниками тексту, що локалізовані у різних просторово-часових площинах.

Інтертекстуальність слід розуміти як результат інтерпретації художнього тексту відповідно до так званого універсуму тексту – взаємодії різних текстів у межах конкретного тексту. Про поетичний твір у рамках проблеми “текст у тексті” говорить Ю.М. Лотман [1].

Співіснування в одному тексті двох та більше текстів відбувається на основі вживання автором цитат, алюзій, ремінісценція, що дозволяють читачу реконструювати чужі коди та смисли.

Текст – це пам’ять, в атмосферу якої незалежно від своєї волі занурений кожен письменник, що перебуває в оточенні чужих дискурсів, які він свідомо (цитата) або несвідомо (цитатія) втілює у тексті твору, і тому за своєю природою будь-який текст одночасно є як твором, так й інтертекстом [5]. У свою чергу, за умов культурної та інтелектуальної освіченості читача, інтертекстуальні маркери, що містять інформацію про ситуацію, персональний образ або вислів тексту-джерела можуть бути розвинені у паралельний зміст у тексті-реципієнті.

У такий спосіб, інтертекстуальність можна вивчати та описувати з двох позицій: читацької та авторської. Розуміння тексту читачем відбувається завдяки його життєвому, культурному та історичному досвіду. З точки зору автора, інтертекстуальність – це

здатність породжувати власний текст та затвердження своєї творчої індивідуальності через створення складної системи відношень з текстами інших авторів [5].

Алюзивні образи, власні назви та переказ міфологічних та біблійних сюжетів з вживанням імперативних конструкцій є основними маркерами лінгвокогнітивної процедури інтертекстуального прочитання американських поетичних текстів.

Так, наприклад, у вірші Едни Міллер *“Prayer to Persephone”* [8], присвяченого молодій подрузі авторки, яка померла зовсім юною, нарративне мапування уможливило інтертекстуальне прочитання міфологічного сюжету про Персефону – доньку Зевса та Деметри, яку юною дівчиною вкрав Аїд до підземного царства як свою дружину. Міф про Персефону є архетипним сюжетом, який актуалізує архетип МАТЕРІ. Мовними засобом вираження архетипу МАТЕРІ є імперативна конструкція *“take her head upon your knee”* – поклади її голову собі на коліна та звертання *“my dear”* – моя люба. Словесно-поетичний образ *“a little lonely child lost in hell”* [8] також вербалізує архетипічний сюжет про Персефону. Повторення приголосного *-l-* на фонетичному рівні створює відчуття самотності та іконічно *-l-* нагадує одиницю.

Дейктична одиниця просторової модальності *“here”* встановлює відповідність між долею Персефони та молодій подрузі ліричної героїні, яка від тепер знаходиться в одному і тому самому місці – підземному царстві.

Колись це була гордовита, дика, легковажна, зарозуміла, волелюбна дівчина, але смерть знімає маски та розкриває дійсну сутність людей, адже людина залишається сам на сам з собою у потойбічному світі. Тому лірична героїня й просить підтримки для своєї подруги. Архетип СМЕРТЬ реалізується через алюзивну власну назву Персефони, до якої звертається лірична героїня.

Отже, узагальнений смисл поетичного тексту дозволяє реконструювати концептуальну метафору СМЕРТЬ Є САМОТНІСТЬ. Номінативна одиниця *“dreadful”* – жахливий вербалізує концепт ЖАХ, у термінах якого осмислюється й концепт САМОТНІСТЬ: САМОСТНІСТЬ Є ЖАХ. У такий спосіб, імплікується інша концептуальна схема: СМЕРТЬ Є ЖАХ.

Імперативна конструкція *“be to her Persephone, all the things I might not be”* [8] вживається в інтродуктивній частині поетичного тексту та уможливило параболічне осмислення образу Персефони як берегині душ у підземному царстві. Імперативна конструкція *“take her head upon your knee”* створює лексико-семантичну рамку віршованого висловлювання, виконуючи композиційну функцію, та містить концептуальні ознаки архетипу МАТЕРІ, тим самим виконуючи інтертекстуальну функцію.

Таким чином, інтертекстуалізація як лінгвокогнітивна процедура передбачає використання інтертексту та крім того, вимагає фонових або, в термінології когнітивістики, енциклопедичних знань читача. Лінгвостилістичний аналіз алюзій, цитат, алегорій, парафрази біблійних притч або мотивів літературних творів, з використанням імперативних конструкцій, розглянуто як лінгвокогнітивні процедури інтертекстуалізації, що входять до лінгвокогнітивної операції нарративного мапування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабелюк О.А. Принципи постмодерністського текстотворення сучасної американської прози малої форми: Монографія. – Дрогобич: ТзОВ “Вимір”, 2009. – С. 103 – 123.
2. Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика / Р. Барт; сост., общ. Ред. и вступ. Ст. Г. К. Косиков. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – С. 237 – 238.
3. Белехова Л.І. Словесний образ в американській поезії: лінгво-когнітивний аспект: [монографія] / Белехова Л.І. – М: ООО “Звездопад”, 2004. – 376 с.
4. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата/ О.П. Воробьева – К.: Вища школа, 1993. – 200 с.
5. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман / Юлия Кристева // Диалог. Карнавал. Хронотоп. – 1993. – № 3. – С. 23-28.

6. Скорик К.В. Особенности функционирования средств диалогизации в тексте англоязычного романа // Вестник Ленинградского государственного университета имени А.С. Пушкина. – № 3. – 2009. – С. 205 – 212.
7. Robert Hunter – A Question – [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://www.poemhunter.com/poem/a-question>.
8. Edna St. Vincent Millay– Prayer to Persephone – [Электронный ресурс] – режим доступа: <http://www.poemhunter.com/poem/prayer-to-persephone>.